

Хриков Євген Миколайович —

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри державної служби, адміністрування та управління Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Фахівець з теорії та методики управління освітою, методології педагогіки, автор майже 200 наукових робіт – монографій, навчально-методичних посібників, статей у часописах «Шлях освіти», «Рідна школа», «Педагогіка» тощо. Підготував більше 50 докторів та кандидатів педагогічних наук.

УДК 37.012

АНАЛІЗ СТАНУ ДОСЛІДЖЕНОСТІ НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ У ГАЛУЗІ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Статтю присвячено обґрунтуванню підходів до проведення аналізу стану дослідженості наукової проблеми у галузі порівняльної педагогіки. Для реалізації мети статті проведено аналіз змісту дисертаційних робіт та методологічних засад порівняльної педагогіки. Отримані у процесі дослідження результати можна використовувати для аналізу дисертаційних робіт, моделювання та реалізації процедур аналізу стану дослідженості наукової проблеми у галузі порівняльної педагогіки, що буде сприяти підвищенню їх ефективності.

Ключові слова: стан дослідженості наукової проблеми, порівняльна педагогіка, алгоритми аналізу стану дослідженості наукової проблеми.

Початок ХХІ ст. є часом активного розвитку наукової парадигми порівняльної педагогіки. Методологічні засади цієї наукової галузі становлять положення загальнопедагогічної методології, теоретичні засади історії педагогіки та наукові основи, які відображають особливості порівняльної педагогіки.

Довгий час у дослідженнях з порівняльної педагогіки панувала логіка, за якою науковець обирає, як він вважає, актуальну науково-педагогічну проблему, вивчає та висвітлює, яким чином ця проблема в теоретичному та практичному плані вирішується у певній країні, та пропонує використовувати ті чи інші положення у вітчизняній освітній практиці. На перший погляд така логіка наукової роботи є природною, але вона недостатньо методологічно обґрунтована.

Потенційними недоліками такого підходу до проведення наукового дослідження можуть бути:

- недостатня обґрунтованість спрямованості та змісту наукової роботи;
- неактуальність наукової проблеми, що стає предметом порівняльного дослідження;

- нечітке усвідомлення характеру наукової проблеми, яку прагне вирішувати дослідник;
- концентрація уваги дослідника на неактуальних аспектах наукової проблеми;
- орієнтація на описовий характер наукової діяльності;
- дублювання у змісті дисертаційних робіт вже відомих положень;
- недостатня увага до забезпечення понятійної узгодженості дослідження вітчизняних і зарубіжних освітніх проблем;
- відсутність детально обґрунтованої теоретичної основи на початку дослідження;
- приниження значення національної системи освіти.

З приводу останнього положення зазначимо, що якщо ми вважаємо нашу порівняльну педагогіку складовою світової науки, то маємо визначати не лише те, що маємо запозичити із зарубіжного досвіду, а й те, що можемо запропонувати іншим країнам.

Головною причиною цих недоліків є недосконалість та в деяких випадках відсутність аналізу стану дослідженості певного явища, якому присвячена наукова проблема, та недостатньо чітке усвідомлення особливостей наукової проблеми у галузі порівняльної педагогіки.

Традиційно у роботах із методології порівняльної педагогіки розглядають наступні аспекти наукових досліджень: тенденції розвитку порівняльної педагогіки у світі та Україні; забезпечення актуальності проблеми дослідження; визначення мети та завдань дослідження; формування джерельної бази дослідження; визначення структури дисертаційної роботи тощо [1–6]. Однак у роботах із методології порівняльно-педагогічних досліджень детально не висвітлено проблему аналізу стану дослідженості обраної наукової проблеми. Підґрунтя для її вирішення створюють загальнопедагогічні підходи до аналізу стану дослідження педагогічних проблем [7, с. 99–108], але вони вимагають конкретизації з урахуванням особливостей порівняльно-педагогічних досліджень.

Мета статті полягає в обґрунтуванні вимог до аналізу стану дослідження наукової проблеми у галузі порівняльної педагогіки. Для реалізації мети статі були вирішені наступні завдання: виокремити типові недоліки аналізу стану дослідження наукової проблеми у галузі порівняльної педагогіки та особливості наукової проблеми у галузі порівняльної педагогіки; обґрунтувати алгоритми проведення аналізу стану дослідженості наукової проблеми, визначити підходи до оцінки аналізу стану дослідження наукової проблеми у галузі порівняльної педагогіки.

Реалізація мети статі створює передумови для підвищення рівня усвідомленості діяльності науковців з обґрунтування та реалізації методології порівняльно-педагогічного дослідження.

Аналіз дисертаційних робіт з порівняльної педагогіки свідчить, що в останні роки все частіше науковці ставлять завдання, пов'язані з аналізом стану розроблення наукової проблеми: виявити стан розроблення досліджуваної проблеми та уточнити понятійно-термінологічний апарат дослідження; здійснити теоретичний аналіз розробленості проблеми, схарактеризувати понятійний апарат дослідження; висвітлити історіографію досліджуваної проблеми; виявити стан розроблення досліджуваної проблеми у вітчизняній і зарубіжній науці; здійснити класифікацію історіографії та джерельної бази дослідження; охарактеризувати стан розроблення

досліджуваної проблеми та понятійно-термінологічний апарат дослідження. Однак аналіз кандидатських дисертаційних робіт свідчить, що аналіз стану дослідженості порівняльно-педагогічних проблем переважно відсутній. Головна причина цього явища в тому, що науковці-початківці не завжди чітко розуміють, що є проблемою їх дослідження, і у тексті дисертації використовують трафаретну фразу «актуальність і недостатня теоретична розробленість даної проблеми у вітчизняній педагогічній науці зумовили вибір теми».

Розглянемо приклад, який характеризує наявну ситуацію. Тема дослідження – «Система управління якістю освіти у вищих навчальних закладах США». За традиційною логікою, науковою проблемою у цьому випадку є саме система управління якістю освіти у вищих навчальних закладах США. Проте з урахуванням того, що проблема – це складне теоретичне чи практичне завдання, проблемою зазначеної наукової роботи є *дослідження* теоретичних та практичних аспектів системи управління якістю освіти у вищих навчальних закладах США. Якщо погодитися з першою позицією, то завдання проаналізувати стан дослідженості проблеми системи управління якістю освіти у вищих навчальних закладах США охоплює увесь зміст дисертаційної роботи. У другому випадку завдання проаналізувати стан дослідженості проблеми системи управління якістю освіти у вищих навчальних закладах США передбачає:

- аналіз історико-педагогічних робіт американських вчених, у яких вони узагальнюють напрацювання своїх співвітчизників з проблеми системи управління якістю освіти у вищих навчальних закладах США (такі роботи можуть бути, а можуть і не бути);
- аналіз підрозділів наукових робіт американських вчених з проблеми системи управління якістю освіти у вищих навчальних закладах США, в яких вони аналізують напрацювання своїх попередників (такі підрозділи обов'язково існують у науковому дискурсі досліджуваної країни);
- аналіз робіт вітчизняних компаративістів, у яких вони узагальнюють напрацювання американських вчених з проблеми системи управління якістю освіти у вищих навчальних закладах США (таких робіт скоріше всього немає, але можуть бути роботи, присвячені управлінню освітою у вищих навчальних закладах США або управлінню якістю освіти у загальноосвітніх школах США, які також необхідно проаналізувати).

Аналіз стану дослідженості проблеми є складовою обґрунтування теоретичної актуальності теми дисертаційної роботи. Під час такого аналізу науковець з'ясовує, чи існують наукові роботи, спрямовані на реалізацію мети його дослідження, та узагальнює їх. Якщо такі роботи існують, він має дати чітку відповідь на питання: які аспекти наукової проблеми досліджені та недосліджені; чому необхідне його дослідження.

До особливостей досліджень з порівняльної педагогіки, насамперед, варто зарахувати те, що, на відміну від історико-педагогічних робіт, які спрямовані переважно у минуле, ці роботи спрямовані і в майбутнє. Минуле у цьому випадку – це теоретичні та практичні надбання у галузі освіти зарубіжних країн, а майбутнє – пропозиції дослідника, запровадження яких може підвищити ефективність національної освіти. Наведені міркування дають змогу зробити висновок, що наукова проблема порівняльно-педагогічного дослідження є більш складною порівняно

з іншими науковими педагогічними проблемами. Вона передбачає реалізацію чотирьох завдань: 1) аналіз стану дослідженості проблеми; 2) аналіз теоретичних засад вирішення певної освітньої проблеми у зарубіжній країні (або країнах) та Україні; 3) аналіз практики вирішення цієї освітньої проблеми у зарубіжній країні (або країнах) та Україні; 4) обґрунтування рекомендацій чи напрямів розвитку національної системи освіти з урахуванням зарубіжного досвіду.

Зазвичай в експериментальних педагогічних дослідженнях усі аспекти наукової проблеми мають підпорядкований характер – обґрунтувати певну експериментальну систему. У порівняльно-педагогічних дослідженнях зазначені вище чотири завдання хоч і пов'язані між собою, але мають більш самостійний характер.

Які ж алгоритми можна використовувати для розв'язання аналітичних завдань дослідження наукової проблеми?

Певна наукова проблема є складовою педагогічної науки, тому її можна розглядати з точки зору структури наукового знання.

- Про рівень розвитку науки (у нашому випадку наукової проблеми) свідчить рівень розробленості понятійно-термінологічного апарату. Для його аналізу необхідно визначити основні поняття, які дозволяють розкрити суть зазначеної наукової проблеми. Після цього проаналізувати, як ці поняття тлумачать найбільш відомі фахівці з цієї проблеми у досліджуваній країні та Україні. Потрібно проаналізувати, у чому ці точки зору співпадають, у чому різняться, та висловити своє ставлення до наведених позицій.
- Друга складова будь-якої науки – це наявність виявлених законів, закономірностей, принципів, правил, умов. Якщо з обраної наукової проблеми розроблено ці складові наукового знання, то необхідно проаналізувати точки зору науковців досліджуваної країни та України.
- До структури наукового знання у суспільних науках можна зарахувати концепції (наприклад, навчання впродовж життя, управління навчальними закладами, реформування освіти, національного виховання, громадянського виховання тощо). Тому, якщо з обраної наукової проблеми у досліджуваній країні та Україні розроблено такі концепції, то їх потрібно аналізувати.
- Важливим показником розвитку науки є накопичення емпіричних фактів. Тому потрібно аналізувати, які емпіричні факти з певної наукової проблеми зібрали, проаналізували та узагальнили науковці досліджуваної країни та України.
- Про високий рівень розвитку науки свідчить наявність наукових теорій, які охоплюють усі попередні складові наукового знання. У педагогічній науці таких теорій обмаль, але вони існують (теорія управління якістю освітніх послуг, теорія ризик-менеджменту, теорія комунікативної педагогіки тощо). Скоріше за все, таких теорій, які відповідають предмету вашого дослідження у вітчизняній науці, не існує, але вони можуть існувати стосовно об'єкту вашого дослідження. Аналіз наявних теорій дозволить більш обґрунтовано визначити, які теоретичні положення зарубіжних фахівців доцільно використовувати у вітчизняній освітній практиці.

Другий алгоритм проведення аналізу стану дослідженості наукової проблеми порівняльної педагогіки є її розгляд як системного утворення та з'ясування того, що у цьому напрямку зробили науковці досліджуваної країни та України.

- Першим компонентом будь-якої педагогічної системи є її мета. Тому якщо ви розглядаєте історію розвитку теорії управління ВНЗ, то повинні проаналізувати, як тлумачили мету управління ВНЗ науковці досліджуваної країни та України. Так, наприклад, якщо проводиться дослідження теоретико-методичних засад підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в країнах східної Європи, то необхідно проаналізувати, як розглядали мету підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти у досліджуваній країні та Україні.
- Другий компонент педагогічної системи – це зміст освітнього або управлінського процесу. З урахуванням цього доцільно проаналізувати, хто із зарубіжних та вітчизняних науковців розробив теоретичне обґрунтування певних складових змісту освітнього або управлінського процесу із зазначеної проблеми. Наприклад, показати, як науковці обґрунтовують зміст професійної підготовки вчителів початкових класів у Японії та Україні; які моделі, напрями, етапи вирішення досліджуваної наукової проблеми обґрунтовано в зарубіжній країні та чому їх необхідно використовувати в нашій країні.
- Третій компонент педагогічної системи – це форми, методи, технології освітнього чи управлінського процесу. Тому під час аналізу необхідно з'ясувати, чи обґрунтовано науковцями зарубіжної країни та України ці складові педагогічної системи, у чому полягає їх специфіка та цінність.
- Четвертий компонент педагогічної системи – це її суб'єкти (викладачі, керівники, батьки, роботодавці). Тому варто з'ясувати, чи розроблено теоретичну модель (моделі) діяльності суб'єктів педагогічної системи зарубіжними та вітчизняними науковцями та показати особливості (переваги та недоліки) цих моделей.
- П'ятий компонент педагогічної системи – це суб'єкти, на яких спрямований освітній чи управлінський процес (учні, студенти, працівники навчального закладу). Тому під час вивчення зарубіжної та вітчизняної наукової літератури необхідно проаналізувати наявність теоретичної моделі діяльності цих суб'єктів педагогічної системи.

Проведений таким чином аналіз буде свідчити про наявність теоретичної моделі або певних її складових вирішення зазначеної наукової проблеми у зарубіжній країні та Україні. Важливо ретельно її проаналізувати, чітко описати її суттєві особливості, переваги та обґрунтувати, чому виникає необхідність запровадження нових шляхів вирішення педагогічної або управлінської проблеми. Ефективним засобом вирішення цього завдання є складання порівняльної таблиці, стовбцями в якій будуть зарубіжна та вітчизняна теоретична модель вирішення наукової проблеми, а рядками – складові, за якими ви порівнюєте дві моделі. Така таблиця може поєднувати результати використання різних підходів до аналізу стану дослідження проблеми – системного, культурологічного, парадигмального, її розгляду з позиції структури наукового знання тощо. Третім стовбцем можуть бути пропозиції, які варто запроваджувати в Україні.

Різновидністю другого алгоритму є аналіз розробленої нормативної моделі вирішення певної наукової проблеми за компонентами педагогічної чи управлінської системи. Теоретична модель дає відповідь на питання – у чому полягає сутність досліджуваного явища та на яких теоретичних засадах базується функціонування цього явища. Нормативна модель дає відповідь на питання, що необхідно робити,

щоб досягти певної педагогічної чи управлінської мети. Така модель може бути розроблена у зарубіжній країні, а в Україні вона може бути недостатньо ефективною, або зовсім нерозробленою.

- Перший компонент нормативної моделі – розробленість конкретизованої мети певної педагогічної чи управлінської системи з урахуванням всього комплексу особливостей цієї системи. Така мета може бути представлена в якості моделі фахівця або її структурного компоненту, критеріїв оцінки, переліку управлінських завдань тощо.
- Другий компонент нормативної моделі – розроблені зарубіжними та вітчизняними науковцями навчальні плани, програми навчальних дисциплін, факультативів, дисциплін за вибором, плани управлінської діяльності, плани виховної роботи тощо. У дослідженні необхідно з'ясувати, у чому полягає суть, особливості, відмінності, спільні властивості різних моделей.
- Третій компонент нормативної моделі – розроблені науковцями технології, методики, алгоритми вирішення дидактичних, виховних, управлінських завдань.
- Четвертий компонент нормативної моделі характеризує наявність розроблених моделей діяльності педагогів, керівників освітніх установ, представників громадськості із забезпечення реалізації наявних цілей.
- П'ятий компонент нормативної моделі характеризує наявність розроблених науковцями моделей діяльності учнів, студентів, дітей у процесі реалізації поставленої мети.

На цьому етапі дослідження потрібно з'ясувати, у чому полягають та чим відрізняються зарубіжні та вітчизняні підходи до розроблення відповідного компоненту нормативної моделі, а результати такого аналізу узагальнити у порівняльній таблиці.

Вивчення стану дослідженості наукової проблеми створює одну з передумов для виокремлення напрямів запровадження прогресивного досвіду зарубіжної країни у вітчизняну освітню практику.

Особливості порівняльно-педагогічних наукових проблем обумовлюють надзвичайно важливу роль реалізації аналітичних завдань під час наукового пошуку. Серед цих завдань визначальним є аналіз стану дослідженості проблеми, яка стала предметом вивчення. Ефективними алгоритмами проведення такого аналізу може бути розгляд досліджуваного явища з урахуванням структурних компонентів наукового знання або компонентів педагогічної системи. Реалізація запропонованих підходів може виконати функцію запобігання потенційних недоліків порівняльно-педагогічних досліджень, наведених у статті.

Завданням для подальшого розроблення є обґрунтування такої структури дисертаційних робіт з порівняльної педагогіки, яка б забезпечувала можливість якісно та у повному обсязі реалізувати завдання дослідження.

Список використаних джерел

1. Бражник Е. И. Особенности методологии сравнительных педагогических исследований [Электронный ресурс] / Е. И. Бражник // Письма в Emissia.offline : эл. науч.-пед. журнал. – 2005. – Январь-июнь. – Режим доступа: <http://www.emissia.org/offline/2005/975.htm>

2. *Василюк А.* Нариси з порівняльної педагогіки / А. Василюк, К. Корсак, Н. Яковець. – Ніжин : Ред.-видав. відділ НДПУ, 2002. – 119 с.
3. *Лавриченко Н.* Методологічні аспекти порівняльно-педагогічних досліджень / Н. Лавриченко // Шлях освіти. – 2006. – № 2. – С. 17–23.
4. *Локшина О.* Порівняльна педагогіка: здобутки двохсотлітнього розвитку та сучасні проблеми / О. Локшина // Порівняльно-пед. студії. – 2010. – № 3/4. – С. 6–15.
5. Методологічні засади педагогічного дослідження : монографія / авт. кол.: Є. М. Хриков, О. В. Адаменко, В. С. Курило та ін. ; за заг. ред. В. С. Курила, Є. М. Хрикова ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 248 с.
6. *Сбруєва А. А.* Порівняльна педагогіка : навч. посіб. / А. А. Сбруєва. – Суми : СДПУ, 1999. – 300 с.
7. *Цюра С.* Особливості методології порівняльних досліджень / С. Цюра // Порівняльно-педагогічні студії. – 2013. – № 2–3. – С. 7–13.

References

1. *Brazhnik E. I.* Osobennosti metodologii sravnitel'nyh pedagogicheskikh issledovaniy [Jelektronnyj resurs] / E. I. Brazhnik // Pis'ma v Emissia.offine : jel. nauch.-ped. zhurnal. – 2005. – Janvar'-ijun'. – Rezhim dostupa: <http://www.emissia.org/offline/2005/975.htm>
2. *Vasylyuk A.* Narysy z porivnjajnoji pedaghoghiky / A. Vasylyuk, K. Korsak, N. Jakovecj. – Nizhyn : Red.-vydav. viddil NDPU, 2002. – 119 s.
3. *Lavrychenko N.* Metodologichni aspekty porivnjajno-pedaghoghichnykh doslidzhenj / N. Lavrychenko // Shljakh osvity. – 2006. – № 2. – S. 17–23.
4. *Lokshyna O.* Porivnjajna pedaghoghika: zdobutky dvokhsotlitnjogho rozvytku ta suchasni problemy / O. Lokshyna // Porivnjajno-ped. studiji. – 2010. – № 3/4. – S. 6–15.
5. Metodologichni zasady pedaghoghichnogho doslidzhennja : monoghracija / avt. kol.: Je. M. Khrykov, O. V. Adamenko, V. S. Kurylo ta in. ; za zagh. red. V. S. Kuryla, Je. M. Khrykova ; Derzh. zakl. «Lughan. nac. un-t imeni Tarasa Shevchenka». – Lughansjk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2013. – 248 s.
6. *Sbrujeva A. A.* Porivnjajna pedaghoghika : navch. posib. / A. A. Sbrujeva. – Sumy : SDPU, 1999. – 300 s.
7. *Cjura S.* Osoblyvosti metodologhiji porivnjajnykh doslidzhenj / S. Cjura // Porivnjajno-pedaghoghichni studiji. – 2013. – № 2–3. – S. 7–13.

Хрыков Е. Н.

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ИССЛЕДОВАННОСТИ НАУЧНОЙ ПРОБЛЕМЫ В ОБЛАСТИ СРАВНИТЕЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ

Статья посвящена обоснованию подходов к проведению сравнительных педагогических исследований. Для реализации цели статьи проведен анализ содержания диссертационных работ и методологических основ сравнительной педагогики. В статье приведены типичные недостатки анализа состояния исследованности научной проблемы в диссертационных работах по сравнительной педагогике. Автором предложены два алгоритма анализа состояния исследованности научной проблемы: ее рассмотрение с точки зрения структурных компонентов научного знания и как системного образования. Полученные в ходе исследования результаты можно

использовать для анализа диссертационных работ, моделирования и реализации процедур анализа состояния исследованности научной проблемы в области сравнительной педагогики, что будет содействовать повышению их эффективности.

Ключевые слова: состояние исследованности научной проблемы, сравнительная педагогика, алгоритмы анализа состояния исследованности научной проблемы.

Khrykov Y.

HOW WELL THE SCIENTIFIC PROBLEM IS DEVELOPED IN CONTEMPORARY COMPARATIVE EDUCATION STUDIES – ANALYSIS

The article deals with grounding approaches to research in comparative education. The content of dissertations and basic methodology of comparative education research were analyzed and typical flaws of the works revealed.

The author suggests looking upon a scientific problem in two different ways, (1) to study it from the point of view of the structural components of scientific knowledge and (2) to study it as a systemic phenomenon.

The level of development of terminology; definition of law conformities, principles, rules and conditions; formulation of concepts and theories; accumulation of empirical facts correlate with the level of development of science in general and a scientific problem in particular. Systemic approach encompasses analysis of an aim, content, forms, methods and technologies of education; of models of activities of the pedagogical subjects (teachers and students).

The results of this study can be used to analyze the contemporary dissertations in comparative education, to model and use the ways of evaluation of the scientific problem's development, and to improve the effectiveness of studies.

Keywords: how well the scientific problem is developed on, comparative education, ways to evaluate how well the problem is studied

